

L'anglès Joseph Townsend va visitar-nos durant els anys 1786 i 1787.

Clergue, metge i economista, les seues observacions sobre la realitat econòmica i social li serviren per a formar una teoria sobre el creixement de la població, considerada avui com una predecessora de les tesis de Malthus.

Els "catalans industriosos", a estudi

El llibre de Joseph Townsend "Un viatge per Espanya en els anys 1786 i 1787" constitueix un brillant compendi d'impressions i de dades que el van convertir en una espècie de guia de fama continental: vistes avui, però, algunes d'aquestes impressions no deixen de ser curioses.

Joseph Townsend va ser un clergue anglès, nascut el 1739 i posseït d'una enorme curiositat humana i científica. Format com a metge, va ser dels primers a formular teories sobre el creixement de la població i de l'economia, i va intentar buscar en les dades empíriques la constatació de les seues tesis. La seua teoria bàsica és molt senzilla: el creixement queda limitat per la disponibilitat d'aliments. Pocs anys després, Robert Malthus va arribar a conclusions semblants, formulades no obstant això de manera més apocalíptica, en l'obra *Assaig sobre el principi de població*. L'any 1786 Townsend va travessar els Pirineus i va realitzar un viatge de dos anys per la Península que el va dur a les principals ciutats i pobles dels Països Catalans. A diferència d'altres viatgers de tarannà

més romàntic, les seues observacions estan plenes de dades sobre la demografia de les ciutats i la producció agrícola i industrial, i de minucioses descripcions de màquines, utensilis i obres d'art. Townsend es manifesta molt preocupat per les diferències entre les monedes, les mesures i els pesos de les diferents zones que visita, i especialment per l'existència de nombrosos aranzels i taxes, els quals critica amb un esperit de caràcter lliurecanyista.

La minuciositat del llibre que va publicar en acabar aquest viatge el va convertir a Europa en una obra de referència, que va ser traduïda al francès i àmpliament distribuïda entre les tropes napoleòniques que alguns anys després envaïren la Península. En aquella edició, apareixien il·lustracions de les *Observacions sobre el*

regne de València, de Cavanilles, una de les fonts que l'anglès havia estudiat a fons.

El misteri del porró. Tonwsend va començar el seu periple a Perpinyà i després de passar per la Jonquera va continuar cap al sud camí de Barcelona. Des de les primeres pàgines del seu recull d'experiències i observacions, l'autor dóna proves de la seua capacitat d'observació i dels seus coneixements de geologia. Quasi de manera obsessiva, passa revista a les qualitats i les composicions dels sòls de les diferents terres que travessa i indica quines plantacions serien les adequades o quines extraccions minerals veu possibles. Un altre dels seus punts d'atenció són les maneres en què la població local realitza les diferents tasques, sobretot en el treball, però

El port de Barcelona al segle XVIII

també algunes de més quotidianes. Townsend, com molts visitants avui, se sorprèn de l'eficàcia del porró: "És curiós de veure els pagesos exercir la seua habilitat, bevent sense tocar la boca de la botella amb els llavis, i és vertaderament sorprenent veure l'altura des de la qual deixen caure el líquid en un corrent continu, sense errar mai en el seu objectiu ni perdre'n una sola gota. Per això l'orifici d'un dels colls de la botella és petit, i des de la seua infantesa aprenen a engolir, com els

*La minuciositat
del llibre que
publicà en acabar
aquest viatge
el va convertir a
Europa en una obra
de referència,
traduïda
al francès*

tracis, amb la boca completament oberta."

No obstant això, l'anglès no deixa cap indicació sobre la llengua que parlen els indígenes de les terres que visita. Malgrat que parla generalment d'Espanya però també de Catalunya i dels catalans, no hi ha cap referència al català. En alguns moments sembla com si, de manera confusa, en percebés alguna cosa, com quan diu que arribà a Calella, "que segons el geni de la llengua espanyola es pronuncia Ca-

llelia", o quan apunta: "A Castellón, o millor Castelló com li duen a Espanya." Malgrat que puga semblar ben estrany es pot deduir que Townsend, que prengué molt bona mesura de la capacitat productiva i de la situació real de l'economia de les terres catalanes, les va recórrer de cap a cap sense assabentar-se que es parlava una llengua diferent al castellà. El que sí que coneixia perfectament era les repercussions que havia tingut la guerra de Successió, prova de la importància que a l'Europa del moment va tenir l'anomenada "Qüestió catalana": "els ciutadans de Barcelona, després d'una resistència obstinada, obriren les portes a Felip i es van sotmetre, encara que amb gran pena, al seu jou".

Townsend va entrar a Barcelona justament durant les processons de Pasqua que, segons >>>>

Els típics porrons catalans

conta, eren molt concorregudes. La primera descripció de la ciutat és molt breu: "Els carrers de Barcelona són estrets i tortuosos com els de totes les ciutats antigues. La vella ciutat romana pot encara distingir-se fàcilment; ocupa un petit turó en el centre de la ciutat actual, amb una de les seues portes i alguna de les torres ben conservades. S'hi veuen sarcòfags, altars, imatges i inscripcions, amb un temple de Neptú, objectes que han estat molt ben descrits pels antiquaris."

Acadèmies, indústries i correccionals. L'anglès, potser per la seua condició de clergue, presta una gran atenció als hospitals, les cases de misericòrdia i els correccionals. A Barcelona li atrau molt el de dones, que considera una institució molt recomanable: "Les dones que mereixen una correcció més severa que aquella que

el seu marit, son pare o alguna altra relació pot convenientment administrar-los, són confinades pels magistrats, per un termini proporcional a les seues ofenses, en aquesta residència reial, o casa reial de correcció. El parent que les ha fetes tancar ha de pagar tres sous o quatre sous i mig per dia per al seu manteniment, i han d'acontentar-se amb tan reduïda provisió. S'hi veuen obligades a treballar, i el producte del seu treball els és conservat fins al moment en què el seu arrest ha expirat. Tot l'edifici podria contenir 500 dones

però ara no n'hi ha més que 113, i entre elles dames de condició que, segons suposem, tenien el costum de fer visites a amics de rang molt inferior al seu. Reben ací una correcció corporal quan ho jutgen necessari per a la seua reforma..."

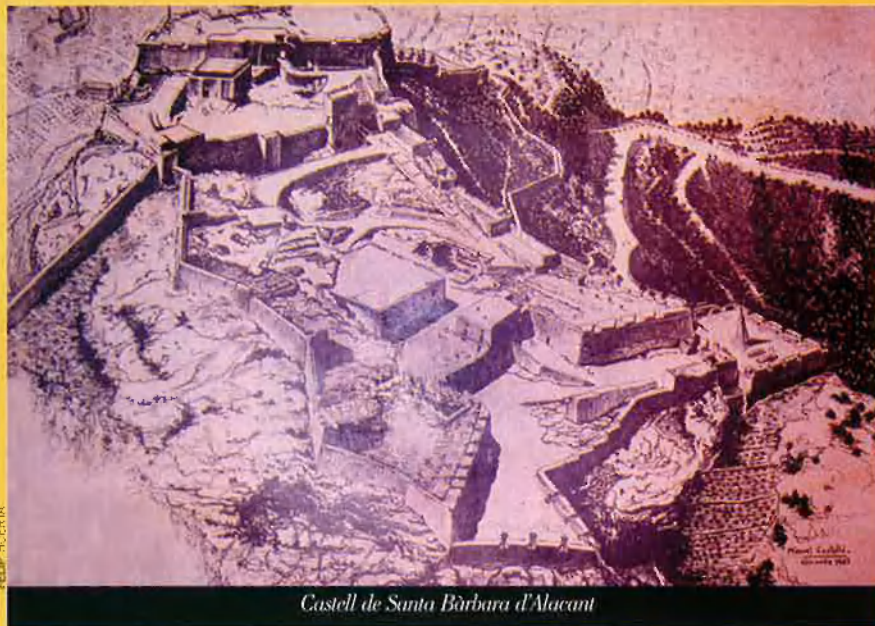
Segons les dades recopilades per Townsend de centres oficials, tenia Barcelona en aquell any de 1786, 111.410 habitants, tot i que l'anglès no es refiava gaire de les dades i constatava, entre altres coses, que "no pogueren donar-me el nombre de presos de la Inquisició". La

Townsend se sorprèn de l'eficàcia del porró: "Es curiós de veure els pagesos exercir la seua habilitat, bevent sense tocar la boca de la botella"

imatge del català industriós i treballador apareix molt clarament en el llibre de Townsend: "La indústria que apareix pertot arreu a Catalunya sembla que funciona amb una força concentrada a Barcelona. Des de molt prompte pel matí i fins a molt tard per la vesprada no sols se sent el martell en l'enclosa, sinó que es veu cada artesà molt ocupat i cada individu afegeix alguna cosa al fons general." A més de la quantitat del treball, el clergue anglès queda sorprès per la qualitat: "La vista de les claus dels fusells fabricats a Barcelona m'ha produït una satisfacció particular", "La fundició de canons de coure és magnífica i digna de ser examinada", "Els llibreters tenen a Barcelona un mètode d'enquadernar els llibres, per als negocis, que és el més senzill, el més expeditiu i el més exacte que es puga veure"... D'entre tots els oficis, n'hi ha dos que excel·leixen: "Hi ha dos oficis considerables a Barcelona, el de sastre i el de sabater: estan emprats a vestir l'exèrcit, no sols a Espanya sinó també sobre tot l'imperi. És curiós observar que, així com Escòcia passa per proporcionar els jardiners; els suïssos, soldats, així Catalunya es distingeix sobre tota Espanya pels seus sabaters i sastres." I a més de treballadors i bons artesans, els catalans fan gala d'una resistència impressionant: "Cap poble sobre la terra suporta millor la fatiga que els catalans, i viatjant a peu ningú no pot avançar-los."

Una cosa molt diferent és l'eficàcia de la legislació. Townsend es queda astorat per la gran quantitat d'advocats i procuradors (figura que ha d'explicar perquè no existeix en el dret anglosaxó) que té la ciutat. Com a bon

"La indústria que apareix pertot arreu a Catalunya sembla funcionar amb una força concentrada a Barcelona"

Castell de Santa Bàrbara d'Alacant

científic intenta esbrinar-ne la causa. Hi ha molts plets però no creu que siga per culpa del tarannà dels catalans: "La multitud de causes no prové a Catalunya, com al país de Gal·les, de cap violència en el temperament, ni d'un esperit litigant dels seus habitants, sinó de la incertesa de les seues lleis..."

La vestimenta dels catalans també queda molt ben reflectida en les descripcions de Townsend: "El vestit dels catalans és singular. Porten uns barrets vermells sobre una gandalla negra que conté els seus cabells i que penja bastant a la seua esquena. Ordinàriament porten calces de vellut negre, espardenyas en lloc de sabates i poques vegades mitges. La seua brusa o jaqueta curta amb botons de plata està tancada i envoltada per una llarga faixa de seda que dóna unes quantes voltes als renyons i l'extrem de la qual és recollit després per dins."

Abans de partir cap a Madrid, per

Lleida i Saragossa, el clergue s'acomia de Barcelona amb una descripció dels voltants de la ciutat que avui resulta molt difícil d'imaginar: "Un passeig alegre i espaiós per tots els voltants de la muralla, així com els jardins que inclou, contribueixen a fer de Barcelona una de les ciutats més delicioses del món." "El terreny al voltant de Barcelona està ben cultivat, és abundant en vinyes, figues, olives, taronges, sedes, lli, cànem, garrofes, forment, ordi, civada, sègol, faves, pèsols, dacsa, mill, amb totes les varietats d'enciams, cols, col-i-flors i d'altres vegetals per a l'ús de la cuina."

La "figa" contra el mal d'ull. El programa de Townsend l'allunyà de Catalunya. Camí de Saragossa, el viatger va travessar Cervera, Tàrraga i Lleida, una ciutat que en aquell moment patia un greu problema de salubritat: "La posició de Lleida és deliciosa i el país en què està situada és un jardí continu, cobert de cereals, d'oliveres i de vinyes. Pocs llocs poden sobrepassar-la quant a la bellesa, però està molt lluny de ser sana a causa de l'excés d'aigua, i des de l'any 1764 aquesta ciutat, amb els pobles de Tàrraga, Igualada, >>>>

Martorell i tota la comarca que l'envolta, s'ha vist destruïda per una febre maligna, escampada per les tropes franceses en el seu retorn de Portugal."

Després d'endinsar-se a Aragó i de continuar cap a Madrid, Townsend realitzà incursions cap al nord (des de Castella fins a As-

túries) i cap al sud (per quasi tot Andalusia) per a retornar a França després de travessar tot el País Valencià i, de nou, Catalunya. La primera ciutat que va visitar en terres valencianes va ser Oriola, la capital de la Vega Baixa, un indret que en aquell moment tenia un aspecte que avui resultaria sorprenent: "L'aigua és tan abundant en aquella vall que les collites no depenen ja de la major o menor quantitat de pluja." Tenint en compte la sequera quasi permanent a què està condemnada ara la comarca i la destrucció que han patit el riu Segura i les seues riberes, queda clar que l'acció humana —començant per les dessecacions massives que s'encetaren pocs anys després de la visita de l'anglès— ha tingut una influència nefasta sobre l'entorn ambiental.

Camí del nord, Townsend s'acosta a la ciutat d'Alacant i aprofita les converses amb l'arrier i guia que el porta per endinsar-se en el sempre fecund terreny de les supersticions populars: "Em vaig divertir molt durant aquest curt viatge amb la superstició del meu guia; superstició, d'altra banda, que

*"El terreny
al voltant
de Barcelona està
ben cultivat,
és abundant en
vinyes, figues,
olives, taronges,
sedes, lli, cànem,
garrofes..."*

*"Gràcies al zel
del governador,
aquesta ciutat
[Alacant], en altre
temps autèntic niu
d'escombraries,
s'ha convertit en
una residència
deliciosa."*

no està limitada a ell només, i que he tornat a trobar igualment en tots els carreters amb els quals he hagut de parlar sobre aquest assumpte més tard. Porten constantment al damunt un pota de talp, per a protegir les seues mules i els seus cavalls del mal d'ull. Vaig creure al principi

que era el mal dels ulls; però després d'haver-me'n informat, vaig veure que m'enganyava, i que aquesta expressió mostrava la maligna influència de la bruixeria que es deixa sentir per la mirada." "Els amulets més eficaços són la pota de talp que porten a la butxaca; un tros de tela roja que haja portat un home, o la maneta, que és una mà petita d'atzabeja, de vori o de pedra muntada en plata, el dit gros de la qual es passa entre els dos dits del mig." Townsend demostra aleshores els seus coneixements històrics i aporta un text llatí on ja apareix aquesta posició dels dits, coneguda com "figa", com a prevenció contra les arts de bruixeria.

La ciutat dels escriptors. L'Alacant que va conèixer el nostre clergue viatger era aleshores una vila amb només 17.345 habitants. Segons sembla, tenia fama de ser un lloc molt brut però les coses estaven canviant: "Els carrers són estrets, i estan molt mal pavimentats; però ara gràcies al zel infatigable del governador, Don Francisco Pacheco, poques ciutats poden alabar-se

ROBERT GIL

d'estar més netes; així, per les atencions ben dirigides per un home, aquesta ciutat, en un altre temps un autèntic niu d'escombraries, s'ha convertit en una residència deliciosa." Alguns problemes actuals, com la constant amenaça d'ensorrament de la zona del castell, ja existien aleshores: "Aquesta ciutat està protegida per un castell, construït sobre el cim d'una muntanya a la qual els habitants tenien el costum de concedir la seua confiança quan eren atacats pels seus enemics, però que actualment és més aviat, per a ells, un motiu de terror, perquè s'esdevé en ocasions que grans porcions de roques se solten de la seua base i amenacen de destruir una part de la ciutat."

Townsend es mostra un fervent partidari de les accions del nou governador, que, per altra banda, s'encarrega d'albergar-lo, i mostra el seu tarannà anglicà, molt oposat a alguns dels tradicionals costums catòlics: "Abans de l'elecció de Don Francisco Pacheco per al govern d'Alacant, la ciutat estava plena tot el dia de captaires, i de nit, de dones de mala vida i de lladres. Aquestes bandes de miserables estaven mantingudes per les cases religioses, els eclesiàstics i les almoines dels ciutadans caritatius que s'enganyaven creient que feien un bé. El governador va veure les causes i les conseqüències d'aquesta gernació de subjectes inútils, i va resoldre eliminar aquell mal, tot i que compreguera bé que anava a revoltar tots els prejudicis; per això va comprometre tots els predicadors millor vistos del poble per parlar durant la quaresma, extensament, del mèrit de l'almoina i explicar-los a continuació la necessitat de fer una distinció en la distribució d'aquestes caritats, amb la finalitat de no mantenir i estimular la ganduleria, la prodigalitat i el vici..."

Contra l'experiència del presidi de dones de Barcelona, on aquestes podien ser enclaustrades pels seus parents, Townsend trobà a Alacant una legislació completament diferent que podria servir com a

>>>>

Gravat de l'època de la ciutat de Lleida

inspiració de les mesures contra el problema del maltractament a les dones: "Si la dona es queixava dels maltractaments del seu marit, aquest era conduït a la presó, i si ella jurava que havia estat colpejada, el càstig era molt més sever, i el marit era enviat al presidi per un quants anys." A més de preocupar-se de nou per la qualitat de les roques de la zona i els cultius que s'hi troben, el metge anglès va fer també alguna incursió en l'àmbit de la seua ciència: "La malaltia més corrent en aquesta part d'Espanya és la febre intermitent, produïda ací no per pantans

plens de pesta sinó per la quantitat de melons i síndries que mengen els camperols i el penós treball a què es lliuren exposant-se a un sol roent." Després d'identificar les causes, ve el remei o, almenys, el procediment que cal se-

guir: "Per a tractar aquesta malaltia, sagnen quatre vegades al començament el malalt i el fan beure llimonada; i després d'això, al cap de set o catorze dies, es veu ordinàriament guarit, llevat que la mort vinga a sorprendre'l en l'interval..." Per un camí tortuós que el porta

a Xàtiva, a Calp i a Dénia, el nostre viatger arriba a la ciutat de València i en dóna una descripció que encara avui seria acceptada per molts dels seus habitants, tot i que poc té a veure amb la situació actual: "La situació de València és deliciosa i el país que l'envolta és un veritable jardí regat pel Guadalaviar, sobre les vores del qual està construïda." En aquell moment, segons les informacions que li arribaren a Townsend, la ciutat tenia 100.000 habitants i un aspecte polític: "Els carrers són estrets, tortuosos i no pavimentats; però són nets i, per consegüent, sans. Els principals edificis són la catedral, els convents i la universitat; el primera és, sense comparació, el més digne d'atenció; és d'arquitectura grega, lleugera, elegant i perfectament ben acabada, particularment la cúpula i sis de les capelles més grans."

*"Si la literatura
renegava a
Espanya, seria
a València"
"No hi ha ciutat
a Espanya on es
pose major atenció
a les belles arts
que València"*

De la ciutat, atrau a Townsend la intensa vida cultural. Després de descriure els ensenyaments que es poden trobar a la universitat destaca l'existència d'acadèmies i tertúlies: "Si la literatura renasquera a Espanya, m'incline a creure que seria a València, els homes de geni no hi manquen", "No hi ha ciutat a Espanya on es pose major atenció a les belles arts que València".

Però malgrat això, el teatre era considerat encara com una activitat perillosa que podia distraure les gents de les seues obligacions cristianes i per això les autoritats eclesiàstiques es negaven a la instal·lació d'un local de representacions a la ciutat. L'autoritat civil, amb habilitat conciliadora, "adoptava una espècie de terme mitjà, i en lloc de deixar establir els actors a la ciutat, els permetia armar les seues tendes a la vora de la mar, en el poble del Grau, a una curta distància de València".

Retorn a Barcelona. Després d'assistir a una funció teatral en què es representava *El diluvi* al que aleshores era el poble del Grau, Townsend es preparà per concloure el seu periple camí de Barcelona. Una visita al poble de Burjassot, "on els romans tenien els seus graners subterranis", posa en evidència les lectures que havia realitzat abans de posar-se en camí. Aquests graners no són sinó les sitges de València construïdes en el segle XVI però que l'erudit Escolano en les seues *Dècades d'història de València i el seu regne* considerava erròniament romanes. Sens dubte, Townsend coneixia l'obra i en prengué bona nota. Castelló, Orpesa, Tarragona, Vilafranca són algunes de les poblacions per on passà l'anglès i de les quals deixà una breu ressenya a l'obra. En arribar a Barcelona constatà un fet curiós: "Entre València i Barcelona les posades són suportables però cares si se les compara amb les d'altres llocs d'Espanya." Ja aleshores la comunicació entre les nostres dos principals capitals tenia un peatge afegit!

Jordi Sebastià ■

A dalt, claustre de la Universitat de València. Enmig, biblioteca d'aquesta mateixa universitat. A sota, aspecte de la València seicentista segons un gravat de l'època.